

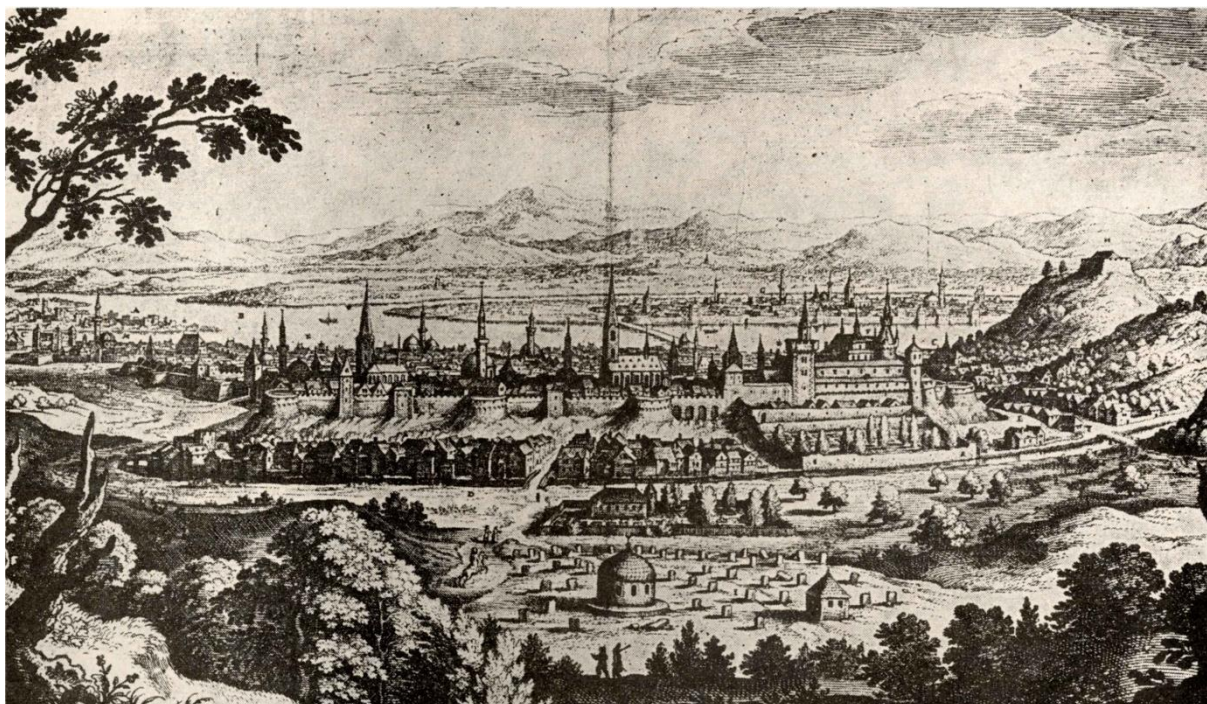

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Építésmérnöki Kar
Lakóépülettervezési Tanszék TDK szekció

Köles Melinda, Ruzsai Dorottya

AHMET, AVAGY EGY AGA ÉLETE BUDÁN

TDK értekezés

Konzulens:

Nagy Márton, tanársegéd

.....

Budapest, 2011.

Tartalom

A TÖRÖK HÓDOLTSÁG.....	3
AHMET, AVAGY EGY AGA ÉLETE BUDÁN	4
Irodalomjegyzék.....	11
Képjegyzék.....	12

A TÖRÖK HÓDOLTSÁG

A török hódoltság (1541-1686) a magyar történelem egyik legjelentősebb időszaka: a megszállás kihatott a magyar kultúrára, társadalomra, lakosságra, nem utolsó sorban az építészetre. A beszámolók szerint „nincs még egy olyan korszaka történelmünknek, amelyről oly élénk és egyben oly ellentmondásos kép élne a nagyközönségben, mint a hódoltság koráról. Felégetett, elűszkösödött falvak, elvadult bozótosok, bűzös levegőt árasztó mocsártengerek, a konstantinápolyi rabszolgapiacokra hurcolt férfiak és nők végtelen karavánjainak komor képei keverednek az illatos, virágba borult kertekről, madárdaltól hangos szépszagú mezőkről, török-magyar bajvívásokról és barátkozásokról szóló színes leírásokkal.”¹

Az oszmánok a meghódított területeket egy jól bevált módszer szerint rendezték át: nemcsak katonai értelemben terjesztették ki hatalmukat az elfoglalt területen, hanem megszüntették a korábbi állami intézményeket, a helyi igazgatás szerveit, eltörölték és részben sajátjukkal helyettesítették az addigi jogrendszert. „Az Oszmán Birodalom jogrendszere a muzulmán jogon, a *sarián*, részben a szultáni jogon, a *kánunon* nyugodott. Az igen sokféle vallású és szokású nép felett uralkodó oszmán szultánok azonban már igen korán rákényszerültek, hogy ezt a helyi viszonyokhoz igazítsák.”² Mindez azt jelentette, hogy megkísérelték enyhíteni a muszlim és nem muszlim népesség közötti egyenlőtlenséget, és az új rendszer bevezetésekor I. Szulejmán figyelembe vette, hogy a tartomány őslakosainak saját szokásait és törvényeit, hogy bizonyos vonatkozásokban eszerint élhessenek tovább, valamint, hogy saját bírójuk ítélkezzen felettük.

„A törökök a korábbi uralkodó osztályt vagy földönfutóvá tették, vagy szolgálatukba állították, így „a török uralom alá kerülő területekről a hódítók elől a népesség viszonylag szűk rétege, elsősorban a városok (például Buda) polgársága és a nemesség elmenekült. A legszélesebb réteget kitevő jobbágyság helyben maradt.”³ A városban a különböző etnikumú és vallású emberek kevésbé keveredtek egymással, meglehetősen elkülönülve, saját városrészben laktak. „Maga az erődítés, a várnegyed, kizárólag a hódítók lakhelye volt, ahogy az elhagyott házak elfoglalása vagy a mohamedánná átalakított templomok környékét is ők lakták.”

A török a magyar történelemben, mint romboló, esztelenül mindent feldúló nép maradt meg, ám, ha az ő szempontjukból nézzük, az átalakítások szükségszerűek, sőt kötelezőek voltak. A törökök kevés épületet építettek Magyarországon, ennek több oka is volt: egyrészt azért, mert habár Magyarország fontos tartomány volt, mégsem a birodalom szíve, a török művészet mesterei a fővárosban és környékén dolgoztak, nem Budán. Másrészt a tehetős polgárok elmenekültek, így egyetlen olyan réteg maradt, akik anyagi adottságai megengedték volna a nagyobb szabású építkezéseket: a magas jövedelmű katonai és adminisztratív vezetők, ők azonban állandó bizonytalanságban éltek: nem tudták, mikor rendelik őket más állomáshelyre, így megelégedtek a hivatali elődtől örökölt lakásokkal, valójában csak az ideiglenes katonai megszállás erejéig érezték Magyarországot otthonuknak, nem számoltak a jövő lehetőségével. Bizonyos közfunkciókat például fürdők, dzsámik, nem tudtak elhelyezni a meglévő épületekben, ezért újakat húztak fel. Ez némileg megváltoztatta a főváros képét.

Tehát valójában nem romboltak esztelenül, de nem is építkeztek a szükségesnél többet. Kivételek persze mindig akadtak...

¹ ÁGOSTON GÁBOR: A hódolt Magyarország – Ungvár, Adams Kiadó, 1992, 5. oldal

² http://hu.wikipedia.org/wiki/T%C3%B6r%C3%B6k_h%C3%B3dolts%C3%A1g

³ http://hu.wikipedia.org/wiki/T%C3%B6r%C3%B6k_h%C3%B3dolts%C3%A1g

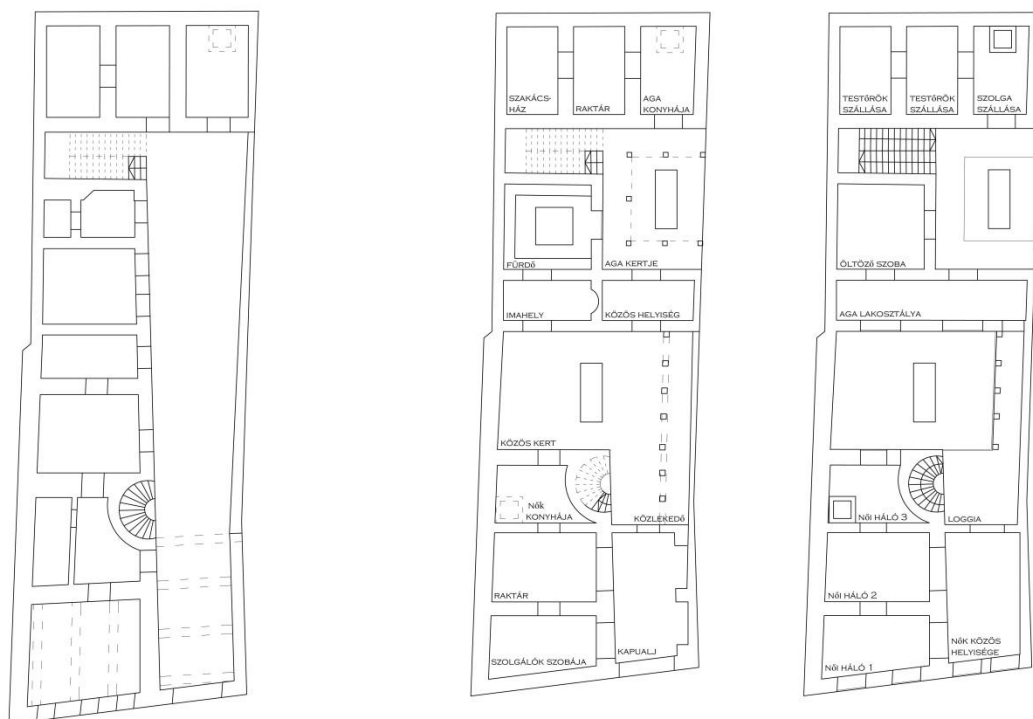
AHMET, AVAGY EGY AGA ÉLETE BUDÁN

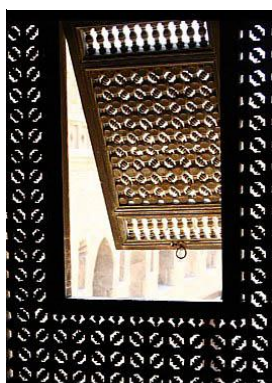
1.: A lépeletbeli Ahmet aga

Csípős reggelre ébredt Ahmet aga budai otthonában. Hiába élt Magyarországon már jó ideje, az itteni időjárást még mindig nem szokta meg: hazájában, a törökországi Izmirben az év minden szakában forróság van, azt a szót, hogy „fázni” nem igen használják arrafelé. Összerezcent a hidegtől miközben csengetett szolgájának. A szolga, félve ura hirtelen természetétől, mindent félredobva rohant az aga lakosztálya felé. A szokásos reggeli rituáléban kellett segédkeznie, melyre már előző este felkészült: Ahmet tiszta ruhái, cipője és ékszerei ki voltak készítve egyik veretes ládájára, de előbb nem ezeket, hanem értékes selyem köntösét adta rá, melyet azért tartottak, hogy a fürdőbe menet ne fázzon meg...

Ahmet magas rangú török katona volt, négy éve élt Budán, az Oszmán Birodalom peremvidékén. Nem szerette, sőt gyűlölte a magyarokat, ráadásul hithű muszlimként nehezen viselte a szabados, hitetlen és tisztátlan európai életet, csak akkor mozdult ki a törökök lakta budai várnegyedből a magyaroktól és szlávoktól hemzsegő alsóbb városrészekre, ha muszáj volt. Vallását, a muszlim hitet nagyon szigorúan vette, egyetlen dologban tett kivételt: a borfogyasztásban. Nem vetette meg a finom magyar nedűket, melyekhez úgy jutott hozzá, hogy cserekereskedelmet folytatott a magyar lakosokkal: borért cserébe a legkülönbébb török portékákat adta, például bőrt, csempét, kelméket, szőnyeget, párnákat, festett kerámiákat. Így nem érezte magát bűnösnek, hiszen pénzt nem adott érte...

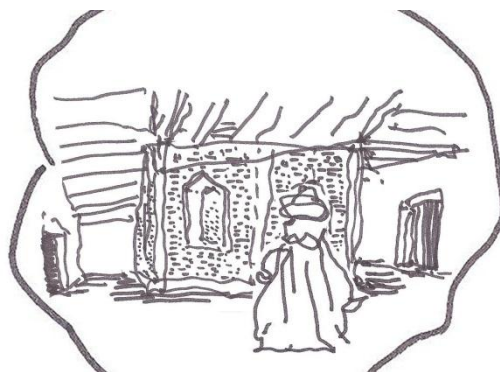
2.: A régi és az átalakított alaprajzok (saját számítógépes rajzok)

3.: Mashrabiyya
(Google Képek)

Kevesen engedhették meg maguknak, hogy olyan háztartást vezessenek, mint ő. A legtöbb magyaroktól „örökölt” házban egyszerre több török család élt itt Budán – nem éppen kényelmesen, míg az aga házában nemcsak, hogy egy család lakott, de azt igen fényűzően tette. Az aga lakosztálya hatalmas volt, sőt mondhatjuk azt, hogy külön szárnya volt, és az emeleti szint felét az ő szobái foglalták el. Kétkarú lépcső vezetett ide fel az udvarról, mely egy erkély-körüljáróban végződött. A körüljáró *mashrabiyyával*, azaz faragott faráccsal volt borítva, ami nem csak praktikus volt, hiszen megoldotta az erkély szellőzését, hanem a török családok számára oly fontos intimitást is biztosította. Törökországban ez a szerkezet a népi építészet egy gyakran alkalmazott eleme: a forró nyári napokon véd a tűző napsugaraktól, és elősegíti a ház helyiségeinek szellőzését, kellemes hőmérsékletet biztosítva. Magyarországon, a hidegebb éghajlat miatt erre nem volt szükség, de Ahmet ragaszkodott hozzá a hagyományok miatt, ráadásul ki nem állhatta a kutakodó tekinteteket.

A lakosztály nemcsak Ahmet szállása volt, hanem a személyes testőrsége is itt tartózkodott, három egymás melletti szobában. A testőrök és az úr személyes szolgájának szobái közvetlenül a körüljáróról, a lépcsőtől balra nyíltak, a telek legvégén voltak. Ezeknek a szobáknak sem a felszereltsége, sem díszítése nem volt fogható az aga két szobájához, csupán

4.: Mashrabiyyás folyosó (saját rajz)

néhány földre terített szőnyeg szolgált fekvőhelyül, és néhány szerényebb díszítésként. A belső szobában csak a lámpás fénye szolgált világításként, de ez éppen megfelelt az ott alvóknak, hiszen az alváson kívüli tevékenységeket az alsó szinteken folytatatták.

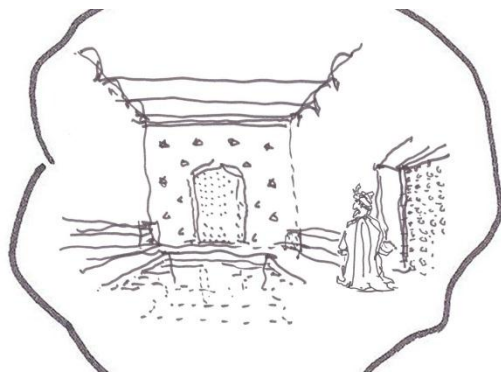
Maga a lakosztály a testőrség szobáival szemben volt, és Ahmet óhajának megfelelően egyszerre két udvarra nyílt: a saját szárnyának udvarára, ahol ő és alkalomadtán néhány fontosabb üzletfele szokott tartózkodni, és a közös udvarra, amely a két szárny között helyezkedett el, itt a családjával szokta tölteni idejét. Az aga szobáinak falait vastag, puha, díszes szőnyegek borították. Az ablakok rácsain aranyozott festés volt, amelyről a reggeli nap sugarai visszaverődtek, beragyogva az egész hálótermet.

5.: A fürdő (modellfotók)

Fekvőhelyül matrac szolgált, alatta vastag szőnyeggel, letakarva drága kelmékkel, felette hatalmas, finom baldachinnal. Az egyik szoba öltözőszoba volt, ott tartotta veretes ládáiban a drága kelmékből készült ruháit, és reggelente a szolga itt öltöztette őt fel. A hidegre oly kényes úr több helyiségben, például a hálótermekben is, meghagyta az európai stílusú kandallókat, díszítésüket azonban leverette. Így a kandalló nem volt más csupán egy „lyuk a falban”, ahol tüzet raktak, de itt nem is oly nagy jelentősége, mint a közös szobákban.

Ahmet napját rendszerint imával kezdte, amit Allah tanítása szerint rituális fürdés előzött meg: a bűneit mosta le ezzel. Ahmet jó módú török lévén megengedhette magának, hogy saját fürdőt és imahelyet alakítson ki otthonában. A fürdő a saját udvaráról nyílt. Maga a fürdő a ház központi részéhez tartozott, nem csak az ima előtti elmélyülés és tisztálkodás

6.: Fürdő (saját rajz)

helyszíne volt, hanem esténként a férfiak szórakozását is szolgált. A fürdőben a medence közepén helyezkedett el, köré a falak mentén alacsony padokat építettek. A terem padlóját, falait, a medencét, sőt még a padokat is a legszebb török csempékkel és mozaikokkal burkolták. A fürdő ajtaja az erkélyhez hasonló mashrabiyya volt, a falai pedig apró résekkel áttörtek voltak, ami sejtelmes fénybe vonta a helyiséget. A kert közepén, a fürdővel egy vonalban szökőkút volt, melynek a vízeről visszatükröződő fény, az apró réseken átjutva, csillogott a fürdő vizének felszínén.

7.: Mihrab fülke
(Hegyi Klára)

Mivel a rituálé szerint a fürdést öltözködés, majd ima követte, ezért közvetlen átjárás volt a fürdőház és az imahely között. Ez utóbbi kevésbé volt díszes, hogy ne vonja el a figyelmet Allahról. A szokásokhoz híven a mihrab fülke a keleti falon volt, annak is a közepén, a hagyomány szerint Mekka felé nézett, hiszen az imádságokat erre nézve kellett elmondani. A fülkét Ahmet alakíttatta ki, mikor birtokba vette a házat, kicsempéztette és a Korán néhány sorát vésette bele. A falon itt is kis „fényrések” voltak, így amikor reggel imádkoztak, a fülke körül megjelenő csillogó fények miatt úgy tetszett, mintha mennyei fény, glória venné körbe a mihrabot.

A lelki táplálék után a testi következett: Ahmet minden reggel együtt étkezett fiaival és testőreivel, a földszinti közös helyiségben. A szoba közepén, egy fémtálon kicsi tűz égett: Törökországban a ritkán előforduló hűvös időben így fűtötték a szobákat. Ahmet otthonában erre azonban nem volt szükség a meghagyott kandallók miatt, a tűz inkább csak a beszélgetések hangulatát szolgálta. Esténként, a nap lezárásaképp ismét ebben a szobában gyűltek össze megvitatni a nap eseményeit.

A szoba falait szőnyegek fedték, a férfiak hatalmas párnákon ülve, alacsony asztalról, közös tálból fogyasztották az ételt. A szolgálók óriási réz, arany és mázas agyagtálakon tálták a fogásokat: rengeteg rizst, bulgurt és zöldségfélét, leggyakrabban birkahússal. A sertéshús szigorúan tiltott volt a muszlimok számára, fogyasztása halálos bűnnek számított. A család nőtagjai, így Ahmet feleségei, lánygyermekkei és azok szolgálói emeleti szobáikban étkeztek, a másik szárnyban, a férfaitól külön.

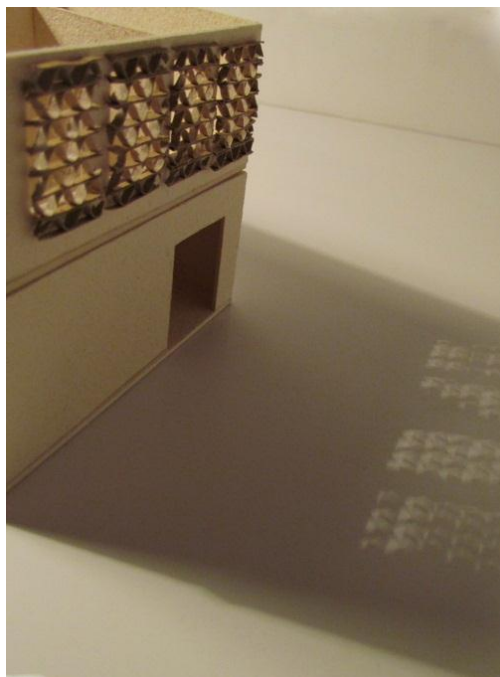
A fogásokat a kert hátsó részében lévő konyhában készítették. Az ajtóval szemben egy hatalmas kürtő alatt lévő tűzpadkán főztek a szakácsnők, amely ugyan nem volt szokásos berendezés Törökországban, azonban Ahmet szolgálói már megtanulták használni, igen praktikusnak és kényelmesnek találták; a házájukban a földön vagy fémtálon rakott tűzön főztek, a padka viszont magasabb volt, térdig ért, így könnyedén kavarhatták meg az ételt, ráadásul az alján egy kis boltozott tároló volt az összevágott fának. A szakácsok szálláshelye a konyhából nyílt. Szegényesen berendezésű igen sötét szoba volt, de nem is kellett több fény, hiszen csak éjszakára, rövid időre tértek be pihenni. A szakácsházból nyílt az éléskamra.

A délelőtti általában hivatalos ügyek intézésével telt: vagy Ahmet tett látogatást felettesénél, vagy nála jártak az alatta szolgáló katonák. Ma azonban „személyes” ügyeit intézte: cserekereskedelmet folytatott a magyar lakosokkal. Egyik legfontosabb partnere látogatott el hozzá, az ok pedig egyszerű volt: fogytán volt a bora, a kereskedő pedig kivételesen finom magyar nedűt ígért neki. A vendéget, Bornemisszát a közös helyiségben fogadta, párnára ültette és török kávéval kínálta. A tárgyalás gyorsan lezajlott, megállapodtak az „árban”: Ahmet 10 rőf sűrű szövésű kelmét adott a több hordónyi borért. Felküldte szolgáját a szobájába pecsétjéért, és érvényesítette az üzletet.

A nap következő részében elégedetten tett látogatást felettesénél, a budai pasánál, hogy jelentést tegyen egységeiről. Nem kellett messzire mennie, mert a török vezetők Budának ugyanazon negyedében éltek. Természetesen testőrsége kísérte az úton.

8.: A régi és az új homlokzat (saját számítógépes rajz és makettfotó)

Mivel nem szokás ajándék nélkül vendégségbe menni, Ahmet sem ment üres kézzel: tudta, hogy a pasa is kedveli a magyar bort, így egy hordót az aznap vásárolt készletből eleve neki szánt. Miután az aga jelentést tett, és befejezték a hivatalos teendőket, felnyitották a hordó bort. Megízlelvén a nedűt, rájöttek, hogy az lőre volt, és Bornemissza átverte Ahmetet. A férfi éktelen haragra gerjedt, és testőreivel együtt elindult felkeresni a borkereskedőt. Közben egyre csak arra gondolt, hogy hozhatta magát ilyen kellemetlen helyzetbe azzal, hogy elkövette a legnagyobb hibát: nem kóstolta meg a bort. Nagy haragjában már azon gondolkodott, hogyan vessen véget a gyaúr Bornemissza életének.

Bornemissza a Vízivárosban lakott. A városrész olyan népes volt, hogy néha az ember úgy érezte, egy tűt sem tudna leejteni. Az utcák tele voltak emberekkel, vegyesen törökök, magyarok és szlávok. Ahmet könnyedén megtalálta Bornemissza házát, többször tárgyaltak már a férfi alacsony kis házában, melynek pincéje rejtette a „kincseket”. A házba lépve a testőrség azonnal falhoz szorította a kereskedőt, aki hirtelen azt sem tudta mi történik vele. Nyakához *jatagánt* szorítottak, és Ahmet így kérte rajta számon a pancsolnivaló bort. Az aga nyakán kidagadtak az erek, úgy üvöltött, szájából fröcsögött a nyál. Rendkívül félelmetes volt, nem csoda, hogy nem volt sok olyan ember, aki szembe mert vele szállni. A kereskedő már meg is bánta, hogy megpróbálta becsapni az agát, kiengesztelésül felajánlott további három hordó vörösbort. Ahmet ezt méltányos ajánlatnak tartotta, és úgy gondolta, ezúttal megkíméli a hazug kutya életét, ám mielőtt belement az egyezségbe megfenyegette a férfit, ha még egyszer ilyet csinál, nem kegyelmez neki.

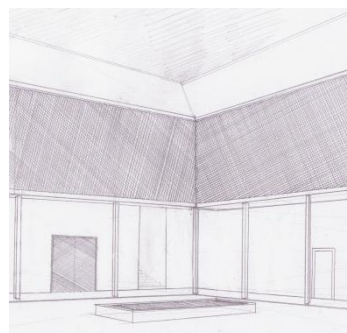

9.: Kapualj (saját rajz)

Ezek után nem vágyott már másra, csak arra, hogy hazatérjen, igyon egy kupa bort, majd fellátogasson a hárembe. Amit belépett otthonának kapuján, utasította a szolgákat, hogy a lovakat kössék ki, csutakolják le, és etessék meg. A kapualjban az ülőfülkék mellett nagy vaskarikák lógtak a falakról, ide kötötték ki rendszerint az állatokat. Balra nyílt egy ablaktalan szoba, abból jobbra még kettő. Az első szobában azért nem volt ablak, mert a török házaknál kínosan ügyeltek az intimitás „szentségére”, Ahmet pedig különösen. Amikor az aga a maga ízlésére formálta a házat,

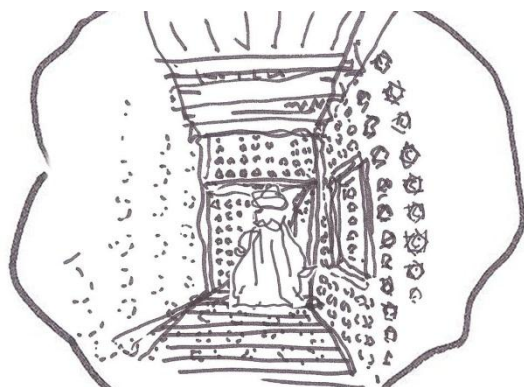
az első dolog az volt, hogy befalaztatta a földszinti ablakokat. Az elsőben a lovászfűk és más férfiszolgák aludtak, a második raktárként szolgált, a harmadik a konyha volt, itt Ahmet háremének és szolgálóinak főztek. A konyhából ki lehetett menni a közös kertbe is. A lépcsőház és a kapualj falán átszűrődő apró fény-pontok „világították meg” a helyiségeket.

Az újabb kapun át az aga elérte a közös, majd saját, privát kertjét, ahol megnyugtató csend fogadta. Az udvaron áthaladva megállt, megcsodálta a gyönyörű környezetet, melyet beragyogott a hold fénye. Mindig is kedvelte a díszes kerteket, sajátjára igen büszke volt. Különösen

10.: Ahmet kertje (saját makett és kézi rajz)

az egyik budavári török mester tervezte szökőkútra. Törökországban a szökőkutak meghatározó jelentőségűek: körjük épül a ház, egyfajta centrumként működnek. Enélkül elképzelhetetlen egy igazi török otthon, így Ahmet is építtetett saját házába, rögtön kettőt. A kertfalon vadszőlő futott végig, alatta az otthonra emlékeztető török szegfű nyílt.

11.: Nők lakrészébe vezető folyosó (saját rajz)

Úgy döntött lakosztályában, magányosan költi el a vacsoráját, elmélázva a nap eseményein egy jó bor mellett. Vacsora után imádkozott, majd látogatást tett a háremben. Az asszonyok és gyermekek lakrészébe a teljesen különválasztott félköríves lépcsőházból lehetett felmenni, sőt még a lépcsőház bejáratát faráccsal el is takarták. Ide csak nők, a gyermekek, a női szolgák és ő léphettek be. A húzott lépcső fala sok-sok kis réssel volt áttörve, amely egyrészt díszítésként szolgált, másrészt világítást biztosított az alsó

szinten mögötte lévő raktárnak. Az úr olyannyira védte a ház ezen részét, hogy a szokásosnál is sűrűbb rácsot tetetett az ablakokra, és a lépcső végén lévő loggiára. Az emeleti szobák egymásból nyíltak: az itt lakók az első szobában végeztek napi teendőiket, a gyerekek tanultak és a Koránt olvasták, az asszonyok pedig kézműveskedtek, az ebből nyíló három szobában pihentek és aludtak. Ahmetnek 3 neje és 8 gyermeke volt. A nők csak uruk engedélyével hagyhatták el a házat, akkor is szigorúan lefátyolozva, testrészeiket eltakarva léphettek ki az utcára. Ők kávézóba és szórakozóhelyekre egyáltalán nem mehettek, idegen férfiakkal nem érintkezhetek csak a rokonokkal érintkezhetek. Miután meglátogatta gyermekeit, Ahmet meginvitálta egyik feleségét saját lakosztályába, hogy töltsse vele az éjszakát. Ezután háreméből külön folyosóján átsétált a közös kert fölött saját hálótermébe.

Miután a szolgálja segített neki hálóruhájába bújni, bement hálótermébe, végigfeküdt ágyán, és arra gondolt: „Hosszú utat tettem meg, távol vagyok a hazámtól, itt a hitetlenek földjén, de a magam ura vagyok, és büszke! Csak ne lenne itt olyan hideg...”

12.: Ahmet szobája (saját rajz)

13.: Felújított ház (saját makett)

Irodalomjegyzék

HORLER Miklós: Budapest műemlékei I. – Budapest, Akadémiai Kiadó, 1955.

PACH Zsigmond Pál, R. VÁRKONYI Ágnes (szerk.): Magyarország története 1526-1686 – Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987., 1-2. kötet - ISBN 963 05 1518 0

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KARA - J.
ÚJVÁRY Zsuzsanna (szerk.): Mindennapi élet a török árnyékában – Piliscsaba, Oktatási Minisztérium, 2008 – ISBN 978 963 9206 50 2

GOOGLE BOOKS – LINDSAY, James E.: Daily life in the medieval islamic world

GLATZ Ferenc (szerk.): A magyarok krónikája – Budapest, Magyar Könyvklub, 2000. – ISBN 963 547 189 0

HEGYI Klára: Egy világbirodalom végvidékén – Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1982 – ISBN 963 281 086 4

ÁGOSTON Gábor: A hódolt Magyarország – Ungvár, Adams Kft., 1992 – ISBN 963 8222 06 9

WIKIPÉDIA - TÖRÖK HÓDOLTSÁG

http://hu.wikipedia.org/wiki/T%C3%B6r%C3%B6k_h%C3%B3dolts%C3%A1g

WIKIPÉDIA – Az iszlám építészet Magyarországon

http://hu.wikipedia.org/wiki/T%C3%B6r%C3%B6k-iszl%C3%A1m_%C3%A9p%C3%ADt%C3%A9szet_Magyarorsz%C3%A1gon#.C3.89p.C3.ADt.C3.A9szeti_eml.C3.A9kek

<http://kozepkor.netlap.net/>

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/hodmezovasarhely/hodmezovasarhely_tortenete_szeremlei_IV/pages/007_lakas_epitesmod.htm

Képjegyzék

1.: A képzeletbeli Ahmet aga	4
2.: A régi és az átalakított alaprajzok	5
3.: Mashrabiyya	5
4.: Mashrabiyyás folyosó	5
5.: A fürdő	6
6.: A fürdő	6
7.: Mihrab fülke	6
8.: A régi és az új homlokzat	8
9.: Kapualj	8
10.: Ahmet kertje	9
11.: Nők lakrészébe vezető folyosó	9
12.: Ahmet saját szobája	10
13.: Felújított ház makett	10